

Müjdə ver, ikrah oyatma. Asanlaşdır, çətinləşdirmə.

Kitabın sahibi: _____

Oxu tarixi: _____

VƏD OLUNMUŞ İMAM

MÜRTƏZA MÜTƏHHƏRİ

Fars dilindən tərcümə:

Ağabala Mehdiyev

“İ M A M M E H D İ K İ T A B L A R I” S E R İ Y A S I

Seriya rəhbəri: Dilman ŞAHMƏRDANLI

Redaktor: Emin İMANLI

Korrektor: Turac ELDARQIZI

Tərtibatçı: İsmayıl SÜLEYMANLI

Cildin dizayneri: Kənan NƏSİBOV

مرتضى مطهري
مهدي موعود

Mürtəza Mütəhhəri
VƏD OLUNMUŞ İMAM

Bakı, “İrşad” Nəşriyyatı – 2022, 120 səh.

© Sədra Nəşriyyatı / 2018

© Parlaq İmzalar MMC / 2022

Kitabın bütün hüquqları qorunur. İcazəsiz olaraq hər hansı vasitə ilə nəşri və yayımlanması qadağandır.

DQİDK-nin 18.07.2022 tarixli DK-1058/Ş
sayılı məktubu ilə nəşrinə razılıq verilmişdir.

İrşad Nəşriyyatı | 34
Mürtəza Mütəhhəri | 10

İRŞAD – Parlaq İmzalar MMC-yə məxsus markadır.

www.parlaqimzalar.az
irshad@parlaqimzalar.az
facebook.com/irshadkitab
instagram.com/irshadkitab
0559697259 / 0559897259

Mətbəə: “Nurlar” NPM
Çap tarixi: 17.08.2022
Sifariş: 41(10)/22

Mündəricat

Ön söz.....	9
-------------	---

I Fəsil

Vəd olunmuş İmam

Ümumi ədalət.....	21
Ədalətin tərifi.....	25
Ədalətpərvərlik fitridir?.....	26
Nitsşe və Makiavellinin fikri.....	28
Bertran Rasselin fikri.....	29
Bu nəzəriyyənin tənqidi.....	30
Marksizmin görüşü.....	30
İslamın görüşü.....	31
İmam Mehdiin ömrünün uzun olması məsələsi.....	34
Həzrət Mehdiin dövrünün xüsusiyyətləri.....	36
İmam Mehdi inancı.....	43
Quranda və Peyğəmbər hədislərində Mehdi inancı.....	44
Həzrət Əlinin kəlamı.....	47
Muxtarın qiyməti və Mehdi inancı.....	48
Zührinin sözü.....	49

Nəfsi-Zəkiyyənin qiyamı və Mehdi inancı.....	50
Abbasi xəlifəsi Mənsurun hiyləsi.....	52
Məhəmməd ibn İclan və Mənsur Abbasi.....	53
Dibilin sözü.....	55
Əhli-sünnə dünyasında Mehdi inancı.....	56
Hafizin sözü.....	57
İmam Mehдинin zühurunun mahiyyəti.....	58
Mehdi inancı – böyük bir ümumbəşəri fəlsəfə kimi.....	62

II Fəsil

İmam Mehдинin zühuru tarix fəlsəfəsi baxımından

Qurtuluş intizarı.....	68
İntizarın iki növü.....	68
Cəmiyyətin kimliyi və təbiəti.....	69
Quran və tarix.....	71
Tarixin təkamülünün izah və təfsiri.....	73
İki fərqli metod.....	74
Tarixə dialektik və ya instrumental baxış.....	74
Bu baxışın özəyi.....	80
Nəticə.....	85
“Yeni” və “köhnə” anlayışı.....	85
Tarixi məntiqi ardıcılıq.....	86
Hər bir mərhələnin zirvəsi.....	87
Mübarizənin müqəddəsliyi.....	88
Hərc-mərclik yaratmaq.....	88
İslahat.....	89
İnsani və ya fitri baxış.....	89

Nəticə.....	96
Qabağa aparən döyüşlər.....	96
Tarixin halqaları.....	97
Mübarizənin müqəddəsliyi.....	98
İslahat.....	98
Hərc-mərcliklər.....	99
Tarixin səbatsızlığı.....	99
Təbiət və cəmiyyətin determinizmindən azadlığa doğru.....	100
Cihadın mahiyyəti.....	100
Əqli və əxlaqi qüvvənin əsas olması.....	101
Hegel üçbucağı.....	101
İnsan barəsində iki təsəvvür.....	102
Quranın baxışı.....	104
Tarixin didaktikliyi.....	105
İdeal cəmiyyət.....	107
Böyük intizarın xüsusiyyətləri.....	107
İntizarın iki növü.....	110
Dağıdıcı intizar.....	110
Psevdodialektika.....	112
Qurucu intizar.....	112

Ön söz

Əsrlər boyu dünyada öz fikir və düşüncəsi ilə bəşəriyyətə misilsiz xidmətlər etmiş bir çox mütəfəkkirlər yaşayıb-yaratmışlar. İnsanlıq bu şəxslərə çox şey borcludur. Məhz bu elm fədailərinin sayəsində insani dəyərlər inkişaf etmiş, düşüncələr işıqlanmış, qaranlıqlar aydınlığa qovuşmuşdur.

Görkəmli İslam alimi, filosof Mürtəza Mütəhhəri də bu mütəfəkkirlər sırasında öz xüsusi yeri olan şəxsiyyətlərdəndir. O, ömrünü cəmiyyətin islahına, müasir dövrdə meydana çıxan və dəyərləri təhdid edən şübhələrə cavab tapmağa həsr etmişdir. Buna görə də Mütəhhəri dövrünün gəncləri, ziyalıları, ümumiyyətlə, bir islahatçı alim olaraq kütlə tərəfindən sevilmiş, sağlığında böyük İslam alimi kimi şöhrət qazanmışdır.

* * *

Mürtəza Mütəhhəri 1919-cu il fevralın 2-də Xorasan mahalının Fəriman şəhərində alim və inancılı bir ailədə dünyaya gəlib.

Mütəhhəri uşaqlıq dövrünü məktəbdə ibtidai təhsil almaqla və Quran öyrənməklə keçirib.

Vəd olunmuş İmam

O, 1931-ci ildə Məşhəd şəhərinin mədrəsələrində şəriət dərslərini öyrənməyə başlayır.

1937-ci ildə dərslərini davam etdirmək üçün Qum şəhərinə gedir. Orda 15 il qalır və dövrünün ən məşhur filosoflarından olan azərbaycanlı alim Məhəmmədhüseyn Təbatəbai kimi görkəmli şəxsiyyətlərdən dərs alaraq İslam elmləri və digər sahələrdə yüksək dərəcələrə çatır. O cümlədən İslam fəlsəfəsi, fiqh və üsul, sosiologiya, psixologiya, tarix, təfsir, İslam sxolastikası və başqa sahələr üzrə böyük nailiyyətlər əldə edir.

1952-ci ildə Tehrana köçən alim elə o zamandan elmi tədqiqat işlərinə başlayır. Həmin dövrdə müəllimi Məhəmmədhüseyn Təbatəbainin qələmə aldığı *“Fəlsəfə prinsipləri və realizm metodu”* kitabına giriş yazır və 5 cildə şərh edir. O bu işi 1953-cü ildə sona çatdırır.

1955-ci ildən başlayaraq “Tələbə İslam Cəmiyyəti”ndə yeni və fərqli yanaşmalarla Quran təfsiri dərsləri deyir və eyni ildə Tehran universitetinin “İlahiyyat Elmləri və İslam Maarifi İnstitutu”nda müəllimlik fəaliyyətinə başlayır və burada təlim-tədris işini iyirmi il (1976-cı ilə kimi) davam etdirir.

Tehran ziyalıları və gəncləri ilə mütəmadi ünsiyyətdə olan Mütəhhəri Tehrandə olduğu müddətdə müxtəlif konfranslarda, tədbirlərdə çıxış edərək İslam dininə qarşı yönəlmiş iradlara, şübhələrə cavab verir, məsələlərə yeni baxış gətirir. Beləliklə, get-gedə Mütəhhəri ziyalı kütlənin sevimlisinə çevrilir, müxtəlif konfranslara dəvətlər alır, artıq çıxışları Tehranla məhdudlaşmır; digər şəhərlərdə də müxtəlif tədbirlərdə iştirak edir.

1959-cu ildə Mütəhhəri “Həkimlərin İslam Cəmiyyəti”nə spiker kimi dəvət olunur və orada o günə kimi müzakirə olunmayan “İslam və zamanın ehtiyacları”, “Teizm” mövzusu kimi bir çox elmi əhəmiyyətli çıxışlar edir.

1967-ci ildə o dövrün elmi müzakirə ocağı sayılan İrşad İslam Mədəniyyət Mərkəzi təsis edilərkən Mütəhhəri oranın əsas üzvlərindən biri olur. İrşadda Mütəhhəri ilə yanaşı, Dok. Əli Şəriəti kimi dövrün digər ziyalıları da çıxış etməyə başlayır.

Bir neçə il sonra İrşad İslam Mədəniyyət Mərkəzindən ayrılsa da, fəaliyyətini, çıxışlarını müxtəlif yerlərdə davam etdirir. Elmi-ictimai fəaliyyəti ilə yanaşı, dövrün aktual problemlərini ələ alan əsərlər üzərində də işləyir.

Daim cəmiyyətdəki nöqsanların islahı fikrində olan yorulmaz alim 1979-cu ilin may ayının 2-də sui-qəsd nəticəsində başından aldığı güllə yarası ilə şəhid edildi.

* * *

Mürtəza Mütəhhəri öz dövrünün problemlərini lazımcıca başa düşüb araşdırmağı bacaran və eyni zamanda bütün varlığı ilə İslam dininə bağlı olan bir mütəfəkkir alim olmuşdur. Onun varlığında cəmləşən bu iki xüsusiyyət ona yaşadığı dünyanı dərk etmək, onda baş verən elmi-ictimai dəyişiklikləri vaxtında müşahidə edərək mövcud problemlərlə, ehtiyaclarla tanış olmaq və onların həlli yolunda var qüvvəsi ilə çalışmaq imkanı verirdi.

Mütəhhəri öz zəmanəsini dərindən tədqiq edərək onu lazımcıca tanımağa çalışırdı. O bu barədə özünün “Gənc nəslin yönləndirilməsi” adlı məqaləsində yazır:

“Biz hazırda çox mühüm bir sual qarşısında dayanmışıq. Yaşadığımız dövrdən, onda baş verən mühüm dəyişikliklərdən xəbərsizik. Bəzən haqqında əvvəlcədən lazımı qədər tədqiqatlar aparmadığımız mövzularla rastlaşırıq...”

Mütəhhəri bu məsələyə həddindən artıq diqqət yetirmiş, dövrünün problemlərini vaxtında və həтта bəzən vaxtından da qabaq analiz etməyi bacarmış və İslam dini baxımından bu məsələnin nə qədər əhəmiyyətli olduğunu dərk etmişdir. O, yüksək istedadı sayəsində İslam dininin sosioloji məsələlərinin öyrənilməsinin həddən artıq əhəmiyyətli olmasını başa düşmüşdür.

O bilirdi ki, müasir şübhələrə keçmiş dövrlərin klassik izahları ilə cavab vermək mümkün deyil. Mütəhhəri “Dini mədrəsələrin müasir vəzifələri” adlı məqaləsində yazır:

“Əgər biz müasir dövrü səksən il bundan qabaqkı dövrlə müqayisə etsək, o dövrdə yaşayan cəmiyyətin bir növ qapalı cəmiyyət olduğunun şahidi olarıq. Həmin cəmiyyətdə ideoloji məsələlərin və ictimai anlayışların hamısı kənar yerlərdən deyil, dini mədrəsələr və ruhanilər tərəfindən verilir. O dövrdə, demək olar ki, yad fikirlərin xalq arasında yayılması mümkün deyildi...”

Artıq müasir dövrdə həmin tarazlıq pozulmuşdur və biz müntəzəm olaraq ibtidai-orta məktəblərdə, ali təhsil ocaqlarında, kütləvi informasiya vasitələrində, iclas və konfranslarda minlərlə yeni fikirlərin yayılmasının şahidi oluruq”.

Məhz bu yeni fikirlər yeni ictimai təbəqənin formalaşması-

na səbəb olurdu. Mütəhhəri bu ictimai təbəqəni “gənc nəsil” və ya “gənclərin təkəkkürü” adlandırırdı:

“Gənc nəsil dedikdə məqsəd ancaq cavanlar deyil, təhsil almaq və yeni mədəniyyətlərlə tanışlıq nəticəsində özünəməxsus təkəkkür tərzinə sahib olan müxtəlif yaşlı şəxslərdir. Başqa sözlə desək, burada hər hansı bir təkəkkür tərzini nəticəsində müəyyən şəkildə formalaşmış bir ictimai təbəqə nəzərdə tutulur”.

Yeni ictimai təbəqənin ən böyük xüsusiyyətlərindən biri, onların öz dini etiqadlarına şübhə ilə yanaşmaları olmuşdur. O, gənc nəslin bu vəziyyətini belə təsvir edir:

“Yaşadığımız dövr, dini və etiqadi baxımdan hamı üçün, xüsusilə gənc nəsil üçün iztirab, böhran və çaşqınlıq əsridir. Dövr-şərait bir sıra problemlər yaratmış, unudulmuş köhnə sualları bir daha ortaya atmışdır”.

Alim müasir dövrdə üzə çıxan şübhələrin anlayışla qarşılanmalı olduğunu, “şübhə”lərin “yəqin” üçün giriş funksiyası daşdığını bildirmişdir:

“Görəsən, biz bu şəkk və tərəddüdlər burulğanından, şübhə və suallar hücumundan narahat olaraq təəssüflənməliyikmi? Mənim fikrimcə, bu barədə nigaran olmağa heç bir əsas yoxdur. Şübhə yəqinin, sual vüsəlin, iztirab isə rahatlıq və əsasıqın müqəddəsidir”.

Mütəhhəri digər yerdə bu kimi şübhələri özünəməxsus bir terminlə “müqəddəs şübhə” adlandırmışdır.

Alim eyni zamanda sualları, şübhələri eşitmək istəməyən, dövrün tələbləri haqqında düşünməyən mühafizəkar təbəqəni də tənqid edərək yazır:

Vəd olunmuş İmam

“Bu barədə təəssüf doğuran məsələ, şəkk-in insanı araşdırma və tədqiqat aparmağa sövq etməməsi və ya ictimai şəkk-şübhələrin bəzi insanları cavab axtarıb tapmağa vadar edə bilməməsidir”.

Mütəhhərinin qarşısında müxtəlif fikirlərin təsiri nəticəsində formalaşmaqda olan, beyini suallarla, şübhələrlə dolu gənc bir nəsil dayanırdı. O alim üzərinə düşən vəzifəni, bu nəsli şübhələrdən uzaqlaşdırıb yəqinə çatdırmaqda görmüş və bu işi həyata keçirmək üçün məhz qələmini işə salmışdır. Özü bu barədə yazır:

“Əlimə qələm alaraq kitab və ya məqalə yazmağa başladığım son iyirmi ildə, bütün yazılarımda düşündüyüm yeganə şey yaşadığımız əsrdə islami məsələlər barəsində yaranmış sual və şübhələri həll etmək olub. Yazılarımın bəzisi fəlsəfi, bəzisi ictimai, bəzisi əxlaqi, bəzisi isə fihi və ya tarixidir. Həmin yazıların mövzuları bir-birindən tamamilə fərqli olsalar da, onların hamısının ümumi hədəfi yalnız və yalnız bir şey olub”.

Mütəhhəri azsaylı alimlərdən idi ki, dövrünün tələbini, aktual olan məsələləri bilirdi və ömrünü bu yolda xərcləyirdi. Mütəhhəri bilirdi ki, səmavi dində cavabsız suallar yoxdur. Cavabsız qalan sualların, İslamın yanlış tanınmasının səbəbi məhz bu dinin himayəçisi olduqlarını iddia edən məsuliyətsiz şəxslərdir:

“On dörd əsrdən artıq vaxt keçməsinə baxmayaraq, müqəddəs İslam dini hələ də tanınmaz qalmış bir dindir. Bu dinin həqiqətləri uzun müddət xalq arasında təhrif olunmuş formalarda əks olunub. Bəzi şəxslərin dindən

qaçmasının əsas səbəbi də bu ad altında aparılmış səhv təlimlərdir. Bu müqəddəs dinə hazırda da ən çox zərbə vuranlar zahirdə onu himayə etmək istəyən iddiaçılardır. Bir tərəfdən imperialist qüvvələrin gizli və aşkar vasitələrlə hücumu, digər tərəfdən də əsrin İslamı himayə etmək istəyən iddiaçılarınin məsuliyyətsizlikləri bu dinin müxtəlif sahələrdə ideoloji hücumlara məruz qalmasına səbəb olub. Buna görə də mən öz bacarığım çərçivəsində bu sahədə əlimdən gələni etmək fikrindəyəm”.

“...Öz istedad və qabiliyyətim çərçivəsində islami məsələlər barəsindəki problemləri həll etməyə, həqiqətləri olduğu kimi açıqlamağa və əgər əməli azğınlıqların qarşısını ala bilmirəmsə də, heç olmasa fikri və ideoloji azğınlıqlarla mübarizə aparmağa, xüsusilə İslam düşmənlərinin əllərində bəhanə olan məsələlərin aydınlaşdırılmasına çalışmışam”.

Doğrudan da, o bu yolda əlimdən gələni əsirgəmədi, gecəsini gündüzünə qatararaq çalışdı və ömrünü bu yolda fəda etdi. Bununla da, Mütəhhəri böyük bir mütəfəkkir kimi tarixə öz parlaq imzasını qoydu.

* * *

Mürtəza Mütəhhərinin vəfatından sonra alimin dəyərli çıxışları onun varisləri tərəfindən (“Sədra” Nəşriyyatı) kağız üzərinə köçürülərək kitab formasına salınmağa başlandı. 30 ildən artıq aparılan işlər nəticəsində alimin bənzərsiz kitabları ərşəyə gəldi. Demək olar ki, hazırda bu işlər yekunlaşmaq üzrədir. Çıxışlardan hazırlanan və alimin öz sağlığında yazdığı kitabların məcmusu təxminən 60 adda kitabın meydana çıx-

Vəd olunmuş İmam

masına səbəb oldu. Bu kitabların bəzisinin çoxcildli olduğunu nəzərə alsaq, alimin külliyyatı 100 cildi keçir.

Bu kitabların əksər hissəsi şifahi nitqin məhsulu olduğuna, həmçinin keyfiyyətsiz lent yazılarından köçürülməsinə görə əsərlərdə səthi pərakəndəlik nəzərə çarpsa da, bu kitablar alimin fitri istedadı və fəvqəladə yaradıcılığı sayəsində kifayət qədər məntiqi və bir-birinə bağlı mövzuları əks etdirir.

O mütəfəkkir şəxsiyyət sağlığında yaşadığı ölkədə, onu dinləyə bilənlər tərəfindən, həmçinin azsaylı çap olunmuş əsərlərinin oxucuları tərəfindən tanınırdısa, ölümündən sonra çıxışlarının kitab halına salınması və bu kitabların müxtəlif dünya dillərinə tərcümə olunması nəticəsində artıq Mütəhhəri müsəlman dünyasında tanınmağa başladı.

Ölkəmizdə də müstəqillik illərindən sonra həvəskar şəkilə olsa da, Mütəhhəridən azsaylı kitablar dilimizə tərcümə olunmağa başladı. İnancsız Sovet quruluşundan çıxan, elmi ateizmlə ünsiyyətdə olmuş beyinləri şübhələrlə dolu olan gəncliyə Mütəhhəridən yaxşı kim cavab verə bilərdi?! Tərcümələrin keyfiyyətsiz olmasına baxmayaraq, Mütəhhərinin kitabları acgözlüklə mütalif edilirdi.

Nəzərimizcə, bir cəmiyyətdə ağıla əsaslanan, xurafatdan uzaq inancın formalaşması üçün Mütəhhərinin əsərləri əvəzolunmazdır. Məhz bu kimi səbəblərdən Mütəhhərinin varislərinin yalnız "Parlaq İmzalar" Nəşriyyatı üçün verdiyi rəsmi icazə əsasında Mürtəza Mütəhhərinin əsərlərinin silsiləvi nəşrinə başladığımız. Kitabların tərcümə və redaktə işləri peşəkar kollektiv tərəfindən aparılır. Mütəhhərinin işlətdiyi hər kəlmənin öz yeri olduğunu nəzərə alaraq tərcümə və

redaktə zamanı kitablar çox diqqətlə işlənilir. Alimin tərcümə olunan elmi kitabları həmin kitabların mövzusu üzrə mütəxəssis olan şəxslər tərəfindən tərcümə və ya redaktə olunur. Eyni zamanda kitabların tərtibatına, çap keyfiyyətinə də xüsusi diqqət göstərilir.

Görülən bu işlər nəticəsində Mütəhhəri oxucularının keyfiyyətsiz tərcümə və çaplardan çəkdikləri əziyyətlərə son qoyulmaqla yanaşı, oxucular alimin əsərlərini sistemli şəkildə əldə etmək rahatlığına da sahib olacaqlar.

“İrşad” Nəşriyyatı

I Fəsil

Vəd olunmuş İmam

Ümumi ədalət

“Allah sizlərdən iman gətirib yaxşı işlər görənlərə vəd edib ki, onlardan əvvəlkiləri yer üzünün canişinləri etdiyi kimi, onları da yer üzünün canişini edəcək, Allahın onlar üçün bəyəndiyi dini möhkəmləndirəcək, qorxularını əmin-amanlığa çevirəcək; yalnız Mənə ibadət etsinlər və heç nəyi Mənə şərikk qoşmasınlar. Bundan sonra kafir olanlar əsl fasiqlərdir”.¹

Allah tərəfindən bəşəriyyətə göndərilmiş bütün elçilərin iki əsas məqsədi olub. Bu məqsədlərdən biri bəndə ilə onun yaradanı, yəni Allah arasında düzgün əlaqə yaratmaq, başqa sözlə desək, insanı öz yaradanından başqa hər hansı bir varlığa ibadətdən çəkəndirmək olub və bu məqsəd qısa şəkildə “la ilahə illəllah” cümləsində bəyan edilib. Allah tərəfindən peyğəmbərlərin göndərilməsində ikinci məqsəd isə insanların öz arasında gözəl – ədalət, sülh, səmimiyyət,

---

¹ Nur, 55

Vəd olunmuş İmam

qarşılıqlı əməkdaşlıq, yaxşılıq, şəfqət və bir-birinə qulluq göstərməyə əsaslanan əlaqə yaratmaqdır.

Qurani-kərim bu iki şeyi açıq şəkildə peyğəmbərlərin məqsədi kimi təqdim edib. Birinci məqsəd barədə İslam Peyğəmbərinə xitab edərək belə buyurur: “Ey Peyğəmbər! Biz səni şahid, müjdəçi və qorxudan olaraq göndərdik. Həmçinin səni Allahın izni ilə Ona tərəf çağıran və işıq saçan bir çırağ etdik”.¹ İkinci məqsəd barəsində isə belə buyurur: “Həqiqətən, Biz peyğəmbərlərimizi aydın dəlillərlə göndərdik, onlarla birlikdə kitab və ölçü vasitəsi nazil etdik ki, insanlar ədalətli olsunlar”.² Gördüyünüz kimi, Quran açıq şəkildə peyğəmbərlərin insanların arasında ədalətin bərqərar olmasına diqqət yetirdiyini, hətta bunun onların vəzifəsi olduğunu qeyd edir. Ayədə buyurur ki, Biz Öz elçilərimizi aydın dəlillərlə göndərdik və onlarla birlikdə kitab, yazılı göstərişlər toplusu və ölçü vasitəsi, yəni ədalətli qanunlar nazil etdik. Niyə? – Bütün insanların ədalətli davranması və ədalət prinsipinin insanların arasında bərqərar olması üçün! Deməli, Qurani-kərimə görə, ədalətin bərqərar edilməsi – özü də ümumbəşəri səviyyədə – bütün peyğəmbərlərin əsas və ümumi vəzifəsi olub. Yəni göndərilmiş peyğəmbərlərin iş, vəzifə, tapşırıq və missiyalarından biri ədalət olub.

Burada qeyd edilməsi lazım olan digər bir məsələ ondan ibarətdir ki, görəsən, ədalət – özü də nisbi, fərdi və şəxsi

---

¹ Əhzab, 45-46

² Hədid, 25